

Recenze a zprávy

Dějiny staveb 2009, Plzeň: Klub Augusta Sedláčka ve spolupráci se Sdružením pro stavebně historický průzkum 2010.

Obsahem sborníku jsou včas odevzdaná písemná zpracování referátů, které zazněly na 10. ročníku konference, věnované poznávání historických staveb. Setkání se tradičně konalo v jarním víkendovém termínu na někdejší zámku v západočeských Nečtinech, dnešním zařízení plzeňské Západočeské univerzity. V úvodu je tradičně uveden přepis zahajovacího proslovu předsedy konference, jímž byl plzeňský památkář a činovník Klubu Augusta Sedláčka Tomáš Karel. Další statě nejsou (oproti přednesu na konferenci) tématicky sdružovány, protože je redaktor a nakladatel Petr Mikota zpracovává a do sborníku zařazuje v pořadí, jak jsou jednotlivými autory odevzdány. Všechny otištěné příspěvky jsou vybaveny německým souhrnem včetně překladu popisů u obrázků.

Prvním příspěvkem je stať Evy a Vojtěcha Volfových o identifikaci a posledních osudech dochovaného zbytku sklářské hutě v Poustkách u Žihle. Následuje zamyšlení Petra Sokola o existenci a umístění specifického prvku městské vybavenosti v Plzni v raném novověku – stínadel – s využitím srovnávacího materiálu z dalších velkých středoevropských měst. Pardubicka se týká následující informace Miroslavy Cejpové o terénní dokumentaci lokality zvané Hradec Velký v katastru obce Ostřetín. Doktorand Ivan Minář pak podává informaci o jednom z hledisek, charakterizujících zděnou stavební tvorbu na české vesnici v 19. století – technice štukové výzdoby na průčelích domů, a to z oblasti Vysočiny. Náplní článku Evy Kamenické je zhodnocení poznatků z archeologického výzkumu, který byl proveden v roce 1989 ve středověkém kostele sv. Jiří ve významné příhraniční lokalitě v Přimdě. Poznatky z podrobných dílčích mezidisciplinových průzkumů některých konstrukcí městského domu čp. 44 v Příboře (zejména stropu velké zadní světnice v přízemí z počátku 19. století) pak uvádějí J. Koudelová, P. Kaniová a A. Šimčík.

Další statě se týkají nových informací o hradech – Radim Vrla sděluje poznatky o předhradí hradu Křídlo v okrese Kroměříž, vycházející ze současného průzkumu a srovnávacích úvah, a Zdeněk Procházka pak přibližuje dvě neznámá vyobrazení západočeských hradů Švamberk a Třebel, nalezená na titulních listech dvoudílného herbáře z roku 1786. Předmětem sdělení Jany Svobodové je mimořádně velká studna, zachovaná pod plochou náměstí v Mělníce. Pod názvem *Nedělní odpoledne ve Znojmě například v roce 1848* se Dana Novotná zabývá stavbami v městské zahradě, vzniklé v 1. polovině 19. století na ploše někdejšího předhradí. Dlouhý hospodářský, funkčně složitý objekt někdejšího dvora ve Velké Polomi na Ostravsku představuje Lucie Augustinková.

Kolektiv slovenských pracovníků Martin Bóna, Vladimíra Kotruszová, Vladimír Úradníček a Henrieta Žažová informuje o poznatcích, učiněných při průzkumu zajímavého vesnického kostela v Demandiciach – Hýbeci v okrese Levice. Téměř týž kolektiv (kromě V. Úradníčka) pak podobným způsobem zpracoval prů-

zkumové poznatky o kostele v sousední „střediskové“ obci Demandiciach. Podrobný povrchový průzkum tvrziště Hrádek v Lišicích na jižním Plzeňsku je náplní stati Jana Hajšmana. Nešťastné, pro region typické osudy zámku v Kopaninách u Aše přibližují Tomáš Karel a Vilém Knoll.

Další dva příspěvky se týkají krovových konstrukcí. První z nich současně informuje o části rozsáhlého grantového projektu, jehož cílem je katalogizace historických krovových konstrukcí na území Slovenska. Prezentovaná část (autoři Ľubor Suchý, Karol Ďurian a Peter Krušínský) se týká krovů na kostelech v Turci a mapuje 51 konstrukcí na celkem 47 sakrálních stavbách, vzniklých v rozmezí 15. – 20. století. Jiří Škabrada se pak věnuje zajímavým krovům na budovách provozní části pražského Masarykova nádraží, pocházejícím většinou z prvotních fází výstavby tohoto pozoruhodného areálu z doby před a kolem poloviny 19. století.

Středověký vesnický kostel ve Vysoké v okrese Kutná Hora ve světle poznatků operativního průzkumu představuje Karel Kibic ml. Lidová architektura jižních Čech – soběslavských Blat – v zajímavém období 3. čtvrtiny 19. století je náplní článku, v němž Jiří Škabrada a Martin Ebel představují zachované projekty stavitele Františka Roubala. Další stat' se věnuje opět středověkému vesnickému kostelu – tentokrát známé románské stavbě v Plaňanech u Kolína; autorem je student pražské fakulty architektury ČVUT Milan Falta. Lubomír Zeman následně uvádí informace o velkých lázeňských domech typu „Kurhaus“ v západočeských lázních.

Následující článek *K soudobým dějinám Karlova mostu* od Jiřího Varhaníka představuje polemickou stat' v současné diskusi o přístupu k opravě této významné památky. Nové, mezidisciplinové poznatky z průzkumů hradu Rokštejn v okrese Jihlava (včetně dendrochronologie) přináší Lenka Šabatová, Michal B. Soukup a Tomáš Kyncl. Martin Čechura pak informuje o nálezu zdevastované krypty u kostela v západočeském Rabštejně nad Střelou. Poslední statí je úvaha o stavbách typu „kamenate“ – tedy zděných komorových jádrech jinak dřevohlinitých domů – v prostředí vrcholně středověkého Brna od Davida Merty a Marka Pešky.

Sborník bohužel neobsahuje všechny příspěvky, které byly na konferenci v roce 2009 přestaveny – chybí písemná podoba těch referátů, kterou se nepodařilo autorům dodat do uzávěrky přípravy publikace (pro takové příspěvky platí možnost otištění v dalším ročníku). Chybí tak bohužel např. zajímavý referát Karla Kučery, který osvětlil dosud nesrozumitelné uvádění tahových komínů v počátcích jejich existence v době kolem poloviny 19. století jako komínů „ruských“. Nově zaváděnou volnou součástí sborníku je CD nosič, obsahující barevné obrazové přílohy k referátům a některé další materiály, vydané ke konferencím Dějiny staveb.

Jiří Škabrada

HRBEK, Jiří, *České barokní korunovace*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2010, 232 s. ISBN 978-80-7422-011-1.

V českém dějepisectví raného novověku zůstával seriózní výzkum dějin panovnického rodu, jeho dvorů, svátečního i každodenního života i dlouho po roce 1989 (snad s výjimkou Rudolfa II.) na okraji zájmu badatelů. To se začalo měnit teprve poté, kdy i do České republiky dorazila módní vlna zájmu o jednotlivé členy habsburské dynastie a kdy se jak houby po dešti začaly objevovat popularizační práce, jež si většinou nekladly žádné vyšší ambice. Teprve po roce 2000 se i čeští historikové – inspirováni výsledky rakouského a německého dějepisectví a díky vlastnímu systematickému výzkumu dějin šlechty – odvážili zapojit se do debat o panovnickém dvoře v raném novověku.

Jedním ze směrů jejich bádání se v posledních pěti letech stalo poznání panovnických slavností, mezi nimiž hrály klíčovou roli korunovace, jež vytvářely z konkrétního panovníka zvláštní bytost s kvaziduchovním rozměrem, pomáhaly legitimovat jeho vládu a měly i celou řadu dalších funkcí, takže na jejich absolvování naprostá většina vládařů trvala a skutečně jimi v raném novověku prošla. V prostředí habsburské monarchie jde o korunovace Habsburků českými a uherskými krály, většinou také římskými císaři a tyto slavnostní akty byly ještě doplněny o holdy v některých zemích, kterým Habsburkové vládli. Většina zmíněných slavností se nyní dočkala zvýšené pozornosti historiků, každý z nich ale k problematice přistupoval poněkud jinak.¹

Za jeden z nejkomplexnějších pokusů o uchopení raně novověkých korunovací vděčíme Jiřímu Hrbkovi, jenž se pokusil o mnohostranné a interdisciplinární srovnání čtyř českých korunovačních aktů z let 1620–1740 (Ferdinand III. 1627, Ferdinand IV. 1646, Leopold I. 1656 a Karel VI. 1723). Sám autor o tom píše: „*Cílem mé práce je vidět české barokní korunovace jako komplexní proces spojující v sobě [...] čtyři [...] složky – politickou a státoprávní, náboženskou a ceremoniální, ekonomickou i složku velké barokní slavnosti.*“ (s. 9) Recenzované dílo vzniklo zkrácením a úpravou jeho více jak 300 stránkové rigorózní práce, kterou obhájil na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze již v roce 2006, takže byl mezi českými historiky vlastně prvním, kdo se danou problematikou systematicky zabýval. Bohužel měl ale tu smůlu, že jeho kniha vyšla se zpožděním až po dalších dvou citovaných pracích, takže výsledky jedné z nich již nemohl tolik zohlednit.

Jiří Hrbek si rozdělil dílo na čtyři části, jež odpovídají oněm čtyřem zmíněným složkám korunovace jako procesu. Je nutné zmínit, že je nejen historikem, ale vystudoval i politologii a právě tato kombinace oborů mu znatelně pomohla při vy-

¹ Volbám ve Svaté říši římské se věnoval Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009. Konkrétní českou korunovaci představili Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. & Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha – Litomyšl 2009.

tváření koncepce knihy, protože korunovace měly vždy jasný politický význam a je nutné je vnímat v rámci politické teorie barokní doby a tehdy platného dynastického a zemského práva. A právě této problematice se pak věnoval v první kapitole, již nazval *Politicum*. Uvádí v ní čtenáře do českých zemí, jež byly součástí habsburské monarchie. Český trůn se stal v roce 1627 definitivně dědičným v dynastii Habsburků a místo oslabení moci panovníka na úkor stavů se tu daleko více řešila otázka vztahu Českého království k Svaté říši římské (škoda, že autor nepracuje s prací Alexandra Begerta a nejnovějšími německými pracemi k tématu říšských korunovací).² Jiří Hrbek ukazuje, jak se každá korunovace udála v jiné zahraničně politické situaci a jedna se dokonce konala ve stínu války. Ke korunovaci Josefa I. pak nikdy nedošlo a autor se jasně přiklání k závěru, že ji tento panovník, jemuž byla dopřána jen krátká vláda, prostě nestihl. Dále přechází k problematice holdování a potvrzení zemských privilegií, rozebírá nástupní právo v habsburské dynastii a jeho proměny a nakonec se věnuje státoprávní symbolice, jež byla během korunovací používána (korunovační klenoty a zejména česká koruna – symbol integrace zemí Koruny české).

V druhé a nejdelší části, nazvané *Ceremoniale*, se Jiří Hrbek zabýval vlastním procesem korunovace od slavnostního vjezdu panovníka a jeho rozsáhlého doprovodu do pražských měst přes korunovační mši s pomazáním a předáním korunovačních insignií až po korunovační hostinu. Rámcem jeho vyprávění je pojednání o funkci rituálního jednání v předmoderních společnostech a jeho propojení s ceremoniálními praktikami, které autor chápe jako sled jednotlivých úkonů, jež zviditelňují hierarchii účastníků slavnosti. Největší pozornost věnuje logicky průběhu korunovační mše, již popisuje do nejmenších detailů (upřesnit by snad chtěly jen drobnosti – třeba že Habsburkové neměli a ani nemohli mít k dispozici originály císařských insignií, jež se nacházely v Cáchách, resp. v Norimberku, a že se v případě použitých „císařských“ insignií jednalo jen o tzv. domácí klenoty) a analyzuje její proměny v čase. Nezapomíná ani na korunovace českých královen.

V třetí, naopak nejkratší kapitole se autor podíval na problematiku zcela jinak. Část nazval *Oeconomicum* a zasvětil ji výkladu o finančním zajištění a organizaci korunovací. Vše zasadil do kontextu císařských rezidencí Prahy a Vídně a nastínil mnohostranné propojení dvora s městskou společností. Analyzoval pak plánování korunovací a vlastní organizaci pobytů dvora v Čechách v rámci tzv. dvorských cest (cestování do Prahy, ubytování, způsoby zásobování, udržování veřejného pořádku, stavební úpravy apod.). Nakonec se krátce zabýval financováním korunovací a ukázal, jak se na zaplacení skládalo několik různých zdrojů, přičemž větší část nákladů byla pokryta z rozpočtu dvora a menší, nikoliv však zanedbatelná šla z kapes obyvatel Českého království. Většina vynaložených prostředků ovšem byla investována přímo v Čechách, takže kvůli tomu země nijak nezchudla.

² Alexander BEGERT, *Böhmen, die böhmische Kur und das Reich vom Hochmittelalter bis zum Ende des Alten Reiches: Studien zur Kurwürde und zur staatsrechtlichen Stellung Böhmens*, Husum 2003.

Naopak se v některých místech její podoba znatelně vylepšila – opravily se cesty, uklidily ulice, vylepšila podoba mnoha domů, Pražský hrad byl zase po delší době obyvatelný...

V poslední části – *Publicum* – se Jiří Hrbek věnoval korunovacím jako velkým barokním festivům, tj. jejich propojení se svátečním životem dvorské společnosti, obyvatelů měst i venkova. V tomto kontextu se zabýval typologií barokních slavností, jejich reprezentační funkcí a způsoby, jakými šířil panovnický dvůr žádoucí informace o králi a jeho korunovaci. Využíval k tomu jak tisk (letáky, noviny), tak různé umělecké formy, jimž se autor v krátkosti věnoval (drobná architektura, mince, divadlo, posléze i opera). Zároveň ale panovník v Praze jen neslavil, ale pokračoval i jeho každodenní dvorský život, a tak Habsburkové vyraželi na lov do okolí Prahy, navštěvovali kostely a církevní instituce, občas se zúčastnili nějaké poutě. Kromě toho sloužily korunovační pobyty k reprezentaci Habsburků nejen na mezinárodním poli (sjížděli se na ně vyslanci významných států), ale působily i na obyvatele ostatních zemí ze svazku Koruny české, kteří se jich účastnili, či na měšťany a prostý lid, s nimiž se ve scénářích korunovací také počítalo.

Jiřímu Hrbkovi se naplněním představené koncepce práce podařilo poukázat snad na všechny klíčové momenty korunovací a na různé významy, jež v sobě korunovace jako komplexní procesy ukrývaly. Korunovaci tak představil jako politický a státoprávní akt, jako prostředek legitimizace vlády konkrétního krále a panujícího společenského řádu, jako účinný způsob šíření pozitivního obrazu panovníka ve společnosti či jako prostor pro prezentaci Českého království a jeho stavů.

Práci lze vytknout jen nemnohé. Osobně trochu lituji, že při krácení původní rigorózní práce vypadla obsáhlá úvodní pasáž, v níž se autor hlásil ke konceptu nových politických dějin, jež důkladněji představil. Krácení se znatelně dotklo snad všech kapitol. Většinou to bylo ku prospěchu věci, ale znatelně postrádám porovnání českého korunovačního ceremoniálu s ostatními, jež byly pro Habsburky v raném novověku relevantní (zejména uherské a říšské prostředí). Poslední postřeh pak nepadá na hlavu autora, nýbrž na nakladatelství, jež nedokázalo zajistit, aby tato – do značné míry průkopnická – práce vyšla dříve. Autor se tak dostal do dvojnásob nepříjemné situace, že jeho dílo vyšlo až dva roky po podobné německé knize z pera Benity Berning a navíc že už na tuto knižní novinku nemohl v textu reagovat.³ Nic to ale nemění na tom, že česká historiografie byla obohacena o klíčovou monografii o fenoménu raně novověkých českých korunovacích, jež by se měla stát úvodem do problematiky i interpretačním vzorem všem, kteří se tématu budou v budoucnu věnovat.

Jiří Kubeš

³ Benita BERNING, „*Nach altem löblichen Gebrauch*“: die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526-1743), Wien – Köln – Weimar 2008. Práce však kvalit Hrbkova pojednání v mnohých aspektech nedosahuje.

Konference *Turek, Švéd a Praž. Vojenský živel versus město a venkov raného novověku*, Teplice, 8. – 9. listopadu 2010

Ve dnech 8. – 9. listopadu 2010 proběhla v prostorách Regionálního muzea v Teplicích na zámku konference *Turek, Švéd a Praž. Vojenský živel versus město a venkov raného novověku*, kterou spolupořádalo Regionální muzeum v Teplicích s Katedrou historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci a Ústavem českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Odbornými garanty konference byli PhDr. Jan Kilián, Ph.D. za Regionální muzeum v Teplicích, PhDr. Milan Svoboda, Ph.D. za Katedru historie FPHP TU Liberec a doc. Mgr. Marie Koldinská, Ph.D. za Ústav českých dějin FF UK. Katedra historie FPHP TUL spolupořádala konferenci k 20. výročí založení Pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci.

Hlavním bodem konference se stala problematika vojenského živilu, vztahy vojáků s obyvateli měst a venkova, dopady třicetileté války na život obyvatel, obraz vojáků v literatuře nebo v prostředí české šlechty. Tématicky byly příspěvky přednášejících rozděleny do čtyř bloků – doby předbělohorské, třicetileté války I, třicetileté války II a války barokního období.

Příspěvky prvního zasedacího dne se věnovaly představám o Turcích v uherském a českém prostředí. Úvodní referát Tünde Lengyelové (Historický ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislavě) ukázal na stereotypní negativní vnímání Turka na základě uherské literatury 16. století. Převážně negativní obraz demonstrovala na příkladech děl několika autorů, kteří jejich prostřednictvím podávají svědectví o životě Turků (Georgius de Hungaria, Bartholomaeus Georgievits, Joannes Bocatius). Marie Koldinská (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze) se zaměřila na vnímání Turků českou šlechtickou společností. Ve svém příspěvku poukázala na vývoj vnímání tureckého prostředí ve společnosti, kdy strach postupně nahrazoval zájem, a na to, jak se česká šlechta s přítomností Turků vyrovnávala. České prostředí nebylo přímo ohrožené systematickou tureckou expanzí, zprávy proto podávali lidé s profesionální vojenskou zkušeností. Dopolední jednání zakončil příspěvek Hany Jordánkové a Ludmily Sulitkové (Archiv města Brna; Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem) o Bočkajově vojsku v Brně. Mezi prameny, které autorky příspěvku představily a které se vztahovaly ke zmíněnému pobytu vojsk v Brně, patřily zejména paměti městského písaře Jiřího Hovorky, stížnosti Bočkaje císaři, korespondence, novinové zprávy, strážní řád apod.

Dopolední zasedání zahájil Vít Mišaga (doktorand Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze) příspěvkem o chování venkovských obyvatel za dánského vpádu v letech 1626–1627 na Krnovsku a Opavsku. Někteří z obyvatel raději utekli na jiná místa, někteří pomohli cizí armádě tím, že jim dělali průvodce, případně informátory. Jiní raději svůj majetek zakopávali, nebo se sami podíleli na rabování. Tomáš Sterneck (Historický ústav Akademie věd České republiky) přednesl příspěvek o pohledu městské elity královského města Českých Budějovic na důstojníky.

Co znamenal pobyt vojsk pro město a jeho správu ukázal Marek Ďurčanský (Archiv Univerzity Karlovy, Praha). Zdeněk Hojda (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze) představil část z početných a pestrých pramenů týkajících se obsazení a obléhání pražských měst Švédy. Zmínil například šlechtickou korespondenci, prameny z prostředí pražských řeholních domů, prameny statistické povahy, literární prameny, relace jednotlivých politiků a vojáků apod. Jaroslav Šulc (Státní okresní archiv Praha–západ) v rámci svého příspěvku s názvem *Strategie venkovského obyvatelstva ve válečném konfliktu raného novověku* seznámil s prameny pro výzkum venkovského obyvatelstva ve válečném konfliktu raného novověku spolu s možnostmi obnovy ekonomického růstu. Program prvního jednacího dne uzavřel Jiří Koumar (Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem) s příspěvkem pojednávajícím o důsledcích třicetileté války na transfer nemovitostí na mělnickém panství.

Hlavním tematickým okruhem druhého jednacího dne byla opět třicetiletá válka ve vazbě na tehdejší městské prostředí. Jako první vystoupil v rámci dopoledního bloku referátů Oldřich Kortus (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze). Cílem příspěvku bylo přiblížit situaci v královském městě Plzni za třicetileté války. Kromě detailního rozboru faktografie vztahující se k danému tématu neopomenul věnovat pozornost také dostupné pramenné základně. I přes její torzovitost a neúplnost se autorovi příspěvku podařilo plasticky vykreslit dobovou situaci v Plzni na základě registratury městské rady, respektive dalších jednotlivin. Hlavní pozornost však byla věnována především finanční situaci města a jeho schopnosti splácet své dluhy, stejně jako získávat další úvěry ze strany potencionálních věřitelů. V této souvislosti nezůstala upozaděna ani otázka vzájemného – mnohdy do značné míry komplikovaného – soužití městského obyvatelstva na straně jedné a soldatesky okupující Plzeň na straně druhé.

Následně vystoupil Jan Černý (Státní okresní archiv Rakovník). Za hlavní téma svého příspěvku si zvolil reflexi vojenského živlu v Rakovníku v období třicetileté války. Referující zhodnotil dosavadní výzkum na dané téma a následně přenesl výklad na pole pramenné základny, o níž se při svém výzkumu opíral. Tvořila ji především registratura odeslané korespondence, posílací listy, kalendáře městského úřadu, zápisy letopiseckého charakteru, účetní registra (purkmistrovské rejstříky) a v neposlední řadě pozemkové knihy a rakovnická matrika. K běžnému koloritu symbiózy vojska a měšťanstva mohlo patřit mimo jiné vyplnění kostela, smrtelná zranění měšťanů, loupení vojáků nebo probodávání mrtvých těl kordy a jejich následné pohození.

Autorem třetího příspěvku byl jeden z organizátorů celé konference Jan Kilián (Regionální muzeum v Teplicích). Na základě unikátního pramene – paměti Michela Stüelera z Krupky z rozmezí let 1629–1649 – se autor pokusil o věrné vykreslení pronikání vojenského živlu do každodenního života hlavní postavy. Přestože se výše uvedený pramen nedomáhal v originále, dokázal z něj Jan Kilián vytěžit maximum relevantních informací pro představení svého hrdiny. Vedle Stüelerych základních životopisných údajů se tak dostalo pozornosti popisu jeho kaž-

dodenního života (např. obydlí, hospodářské zázemí, způsob odívání, stravování, náboženské vyznání atd.), ale také ne tak častým událostem, jakým mohlo být například poranění manželky nožem na noze nebo „ozdravný pobyt v šatlavě“. V souladu s názvem referátu vyličil jeho autor komplikace a konflikty s vojáky, jimž je v daném prameni věnována patřičná míra pozornosti. Z provedené analýzy bylo zřejmé, že při okupaci nepanovaly příliš velké rozdíly v chování císařského a jiného vojska. Hlavní přínos uvedeného příspěvku lze spatřovat v dopadu velkých událostí na konkrétní život lidského jedince dané doby, které jej mohly do budoucna výrazným způsobem utvářet a formovat.

Příspěvek s názvem „*Dali se potřebovat nepříteli a přitom ve městě nadále zůstávali*“. *Život ve Švédě okupovaném městě za třicetileté války* představil Jiří Hofman (doktorand Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci). Po nezbytném úvodním nastínění základní faktografie ke svému tématu a upřesnění některých terminologických nejasností se autor příspěvku pustil do detailního a nijak nepřikrášleného vyličení vzájemného střetávání švédských vojenských posádek s civilním obyvatelstvem v oblasti tzv. Labské pevnosti. Kromě tohoto každodenního soužití – jehož součástí byly ovšem i případy znásilňování, vypalování, respektive rabování – nastínil mimo jiné i vlastní fungování švédské armády, jednotlivé vojenské manévry, jakož i konkrétní sociální strategie měšťanů nucených patřičným způsobem reagovat na vynucenou koexistenci s vojenským živlem. Přestože mohlo docházet – a bezpochyby také skutečně docházelo – k rozličným excesům ze strany soldatesky, pokračoval běžný život i v tomto prostředí dále, jak dokládají i případy svateb. V závěru své detailní sondy s jasným nádechem komparace přiblížil Jiří Hofman rovněž ekonomické důsledky výše uvedeného (vynuceného) soužití.

Předposlední referující v rámci dopoledního bloku byla Eva Němečková (doktorandka Filozofické fakulty Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem). Za hlavní téma svého referátu si zvolila charakteristiku města Mostu na sklonku třicetileté války a tamní válečné dozvuky. Ani zástupkyně ústeckého pracoviště ne-rezignovala na představení základní pramenné základny, relevantní pro její výzkum. Úvodní část jejího vystoupení byla zasvěcena historii města Mostu, přičemž těžištěm jejího výkladu bylo přirozeně postižení situace ve městě v období třicetileté války. I v případě města Mostu došlo na otázku splácení dluhů, devastaci lokality v průběhu bojů, respektive na problematiku ponechání švédské posádky ve městě. Nedílnou součástí celého pojednání bylo i vyjmenování základních typů pramenů, z nichž autorka při svém bádání těžila. V této souvislosti byla zmíněna především tržní kniha, kniha obnovení městské rady a v neposlední řadě aktový materiál, zahrnující rovněž korespondenci se vztahem ke zkoumané problematice.

Celý dopolední uzavřelo vystoupení Romany Kmochové (studentka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze). Tématem jejího diskusního příspěvku měly být vojenské excesy ve Slaném za třicetileté války. V návaznosti na své předřečníky ani ona neupustila od krátké sumarizace základních údajů o královském městě Slaný a od stručné charakteristiky základní pramenné základny užitých pro

svůj výzkum (např. slánská kniha svědomí). Přestože se mělo jednat o diskusní příspěvek metodické povahy, prokázala jeho autorka dostatečnou míru erudice i pro teoretické zvládnutí nastíněné problematiky. Svůj komparativně-prosopografický výzkum zaměřila na několik tematických okruhů, jimž se následně poté detailněji věnovala. Během své přehledné prezentace představila například strategie přežití měšťanů. Pozornost byla věnována také otázkám a problémům, které jsou úzce provázány s daným výzkumem a jež teprve čekají na své detailnější rozpracování. Po stránce metodologické nechyběla ani nezbytná úvaha na téma začlenění celého výzkumu do stávajících metodologických konceptů; zda se v daném případě dá hovořit o přístupu mikrohistorickém, o historické analýze nebo o pouhé ilustraci „ducha doby“, zůstalo spíše otevřenou otázkou.

První odpolední blok se věnoval válečnictví barokního období. Jako první se ujal slova Milan Svoboda (Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická Technické univerzity v Liberci). Svůj příspěvek zacíлил primárně na protitureckou propagandu v raně novověkých kronikách ze Žitavy. Výchozí pramen – celkem 13 žitavských městských kronik – nejprve charakterizoval po stránce obsahové, aby se v návaznosti na to mohl již plně koncentrovat na detailní rozbor uvedeného typu pramene. Při něm poukázal na reflexi tureckého nebezpečí, kterou lze doložit množstvím zápisů věnovaných Turkům. Obava z Turka byla nedílnou součástí duchovního života lidí sledované doby, přesto však důvody pro zapsání do výše uvedeného typu pramene mohly být různé (např. zajímavá aktualita, otázka financí, morální hledisko atd.). Přínosným pramenem mohou být na daném poli bádání ale také zápisy lidových písní s jasným protitureckým vyzněním a dochované výhružné dopisy. Autor příspěvku nastínil také další možné směry podobného typu výzkumu a předestřel i otázku komparace rukopisných a tištěných kronik.

Druhý příspěvek uvedeného bloku přednesl Richard Drška (Muzeum Skalica). Ve svém faktograficky hutném příspěvku odprezentoval výsledky svého výzkumu na téma vlivu pobytu císařských vojsk ve Skalici v letech 1683–1685 na hospodářství tohoto města.

Tématiku válečnictví barokního období uzavíral z původně ohlášené dvojice přednášejících (Martin Gaži a Zdeňka Prokopová) pouze první z nich. Martin Gaži (Národní památkový ústav České Budějovice) zaměřil svou pozornost na otázku sakrálního zázemí válek o katolické přežití v českých zemích 17. a 18. století. Cílem jeho příspěvku bylo otevřít diskusi na dané téma, zamyslet se nad otázkou legendistického vnímání uvedené problematiky a nastolení otázky, zda se nemůže jednat o jednu z antropologických konstant lidského života. Ve svém příspěvku se opíral především o četný ikonografický materiál (např. nástěnné malby, obrazy, klášterní a poutní kostel, kaple atd.), na jehož základě se snažil doložit své teze.

V druhém bloku odpoledních referátů vystoupil Eduard Maur (Fakulta filozofická Univerzity Pardubice; Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze) se svým příspěvkem s názvem *Bavor, Prus a Francouz – obavy, naděje, skutky*. Profesor Maur opět potvrdil, že i na problematiku na první pohled již zpracovanou a veskrze probádanou je možné se dívat vždy novým úhlem pohledu, který je plně

obhájitelný a podnětný pro celou vědeckou obec. Ani v tomto případě nebyla vypuštěna pasáž věnovaná zasvěcenému zhodnocení dosavadní literatury na dané téma. Ve shodě se svými předřečníky hovořil přednášející o dřívějším jednostranném výkladu některých událostí a procesů a zároveň také upozornil na některé nové přínosné aspekty výzkumu, jako například strategie přežití jedinců. Pozornosti neunikla ani míra reflexe jednotlivých válečných střetnutí domácí historickou vědou, která v mnoha případech upřednostňuje jeden válečný konflikt na úkor druhého. Obsah příspěvku se dále stočil k otázce konce samostatných vojenských podnikatelů, k procesu modernizace nebo k vytváření stálých armád v této době. Bylo poukázáno také na problematiku personálního složení velitelského sboru, otázku zásobování a v neposlední řadě také na specifický dobový postoj k poddanskému obyvatelstvu.

Dále vystoupila Jana Hubková (Muzeum města Ústí nad Labem). Ve shodě se svým dlouhodobým badatelským zaměřením se věnovala pruské letákové propagandě k prusko-rakouským konfliktům 18. století. Války v jejím pojetí představují jeden z podnětů pro šíření letákové publicistiky, jak dokládají analogie z dřívější doby. Dobové letáky byly podle jejího zkoumání často pojímány jako rozhovory přímých účastníků střetnutí, respektive jako rozhovory skutečných osobností české minulosti. Z tohoto úhlu pohledu tak letáky mohou představovat zcela specifický typ pramenné základny, který by si zasloužil patřičnou reflexi ze strany badatelů, věnujících se podobným okruhům otázek.

Na její vystoupení navázal Vítězslav Prchal (Fakulta filozofická Univerzity Pardubice) s příspěvkem na téma korespondence mezi Maxmiliánem Hildebrandtem a Františkem Karlem Vratislavem z Mitrovic. V souladu s obecnými zásadami nejprve stručně a přehledně charakterizoval soubor uvedené korespondence (celkově se jednalo o 40 dopisů), aby jej v návaznosti na to mohl analyzovat po stránce obsahové. Na základě zpravodajského charakteru pramene se mu podařilo geograficky vymezit lokality Hildebrandtova pobytu ve sledovaném časovém úseku a stanovit základní tematické okruhy otázek, objevujících se v jejich vzájemné korespondenci. Jeho pozornosti neunikla ani otázka každodennosti (např. zpravodajská síť a tok informací ve válečné době, nemocní ve městě, každodennost civilního obyvatelstva či glosy a vyjádření na adresu jednotlivých okupačních vojsk.

Následně vystoupil Ondřej Bastl (Archiv hlavního města Prahy). Jeho ústředním tématem bylo obsazení Prahy Prusy v roce 1744. Po úvodním zhodnocení výchozích typů pramenů – zejména pak rozkazy okupačního vojska – plasticky vykreslil dobovou situaci v hlavním městě Praze, které bylo v uvedeném roce zničeno a vydrancováno. Během detailního chronologického vyličení jednotlivých událostí prezentoval autor příspěvku dobovou vojenskou situaci města a jeho obyvatel, která měla v konečném důsledku nepříznivý dopad na jejich každodenní život.

Autorem posledního diskusního příspěvku byl Jan Matoušek (student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze). Během svého vystoupení se snažil upo-

zornit především na specifický pohled konkrétního pražského měšťana v době francouzsko-bavorské okupace Prahy.

Zhodnotíme-li výsledný dojem z celé konference, nezbyvá než poděkovat organizátorům za její dokonalou přípravu. Jejich záměrem bylo nabídnout badatelům různého vědeckého zaměření příležitost prezentace výsledků vlastní odborné činnosti. Celá konference tak může být jedinečným důkazem toho, že i probádané téma, jakým je třicetiletá válka, může přijít, v případě kladení správných otázek, s novými podněty pro další výzkum.

Martina Reslová – Ondřej Šáro

TINKOVÁ, Daniela, *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvětské Evropě*, Praha: Argo 2010, ISBN 978-80-257-0223-9.

Rozsáhlou publikaci, která je knižním vydáním její habilitační práce, zasvětila Daniela Tinková tématu, jemuž se dlouhodobě věnuje: osvětské disciplinaci společnosti, jejím podobám a atributům. Profesionalizace porodnictví, chronologicky zahrnující období od prvních desetiletí 18. do prvních desetiletí 19. století, je jedním z jejích nejvýraznějších (a patrně nejúspěšnějších) projektů. Založen byl na vytvoření nového profesního aparátu, který připravoval „nové“ porodní báby a současně jim generoval konkurenci v podobě mužských odborníků – akušérů a později lékařů – porodníků. Ve stejném období jako tyto profese vzniká porodnice, instituce kombinující sociální péči se sociální kontrolou. Porod, po staletí ženská, intimní záležitost, odehrávající se v příšeří domácnosti, pod rukama porodní báby, provázen mumláním modliteb a občas i zařikáváním, se medikalizuje, maskulinizuje a institucionalizuje.

Celý stoletý proces – včetně nezbytné retrospektivy – sleduje autorka s nespornou zasvěceností a obratností: tato trojice ústředních témat jí umožňuje sledovat celou řadu otázek souvisejících a úzce provázaných, kde téma „nové“ porodní báby je jedním ze stěžejních, neboť přímo vyzývá k pokusu objasnit spojitost osvětské biomoci s „pokrokem“, vytlačujícím „neučenou“ bábu z domény, která jí byla po staletí vlastní.

Námět práce a metodická východiska určily do jisté míry její strukturu. Spis je členěn do tří celků, z nichž první, *Gender, věda, stát*, je věnován analýze kategorií, s nimiž autorka pracuje (biomoc, biopolitika, gender aj.), podrobnému vysvětlení zrodu a geneze zdravotní policie (rekonstrukci životopisu, činnosti a významu J. P. Franka lze považovat za jeden z nejvýraznějších „faktografických“ přínosů práce) a analýze ideje „přirozeného řádu.“

V druhé části publikace nazvané *„Růžová zahrádka“ a „azyl nevinnosti“*. *Profesionalizace porodnictví v osvětské Evropě* se hlavními postavami stávají evropská porodní bába a její nový konkurent, akušér. Autorka rekonstruuje vývoj „babiectví“ a jeho modifikaci způsobenou medikalizací porodnictví a zrozením kliniky v 18. století. Třebaže neopomíjí francouzský a anglický přínos porodnictví

(včetně polemiky obou „škol“), pro českého čtenáře je objevem nástin vývoje ve Florencii a Toskánsku, k němuž D. Tinková využila fondů uložených ve Státním archivu ve Florencii.

Třetí část, *Mít oči na špičkách prstů. Báby a akušéři v Čechách na přelomu 18. a 19. století* analyzuje dané téma v prostředí Prahy a českých zemí, především Čech. Základní „kostra“ zdravotních reforem a institucionálního vývoje porodnice je zde bohatě rozvinuta. Především je třeba konstatovat, že téma, které D. Tinková pro svou habilitační práci zvolila, zůstávalo v českém prostředí výhradně v zorném poli dějin medicíny. Existuje řada studií a několik málo publikací, které se historií porodnic a babického vzdělání zabývaly, nicméně antropologický přístup je autorčinou přidanou hodnotou. Inspiraci hledala v četné zahraniční produkci, v níž se velmi dobře orientuje, jak dokládá rozsáhlý seznam prostudované literatury na konci knihy. Pramennou základnu pak tvoří především pečlivě prozkoumané fondy nacházející se v pražském Národním archivu (České gubernium, Zemský protomedikát), Archivu Univerzity Karlovy v Praze (především matrika lékařské fakulty), v Archivu hlavního města Prahy (část pozůstalosti J. T. Helda) atd. Pokud se týče pracovišť zahraničních, kromě výše zmíněného florentského pracoviště neopomenula D. Tinková ani prameny nacházející se ve fondu rukopisů pařížské Bibliothèque Nationale.

V úvodních pasážích se autorka pouští do kritiky dějin porodnictví pojímaných jako dějiny pokroku; inspirací jí jsou práce Joan W. Scottové a Michela Foucaulta. Analýza významu zdravotní policie a učení J. P. Franka, problematika nemanželských porodů, infanticidia či potratů završuje dosavadní badatelskou činnost autorky, již už předtím dala podobu v několika publikovaných studiích a jedné monografii.

V druhé podkapitole první části tvořivě využila kategorie gender jako nástroje historické analýzy ke zkoumání fungování „oddělených sfér“ a nových forem rodinné efektivy. Je zřejmé, že „oddělené sféry“ jsou v českých zemích ne zcela funkčním modelem, nicméně právě tento model umožňuje teoreticky uchopit profesionalizaci jako obecný společenský jev, vytvářející nezbytné předpoklady pro maskulinizaci celé řady oborů – nikoli pouze porodnictví. S tímto procesem souvisí i proměna maskulinity v industriální společnosti související s novou rolí muže coby občana. Genderové konstrukty se pochopitelně projevily také v kameralistice a v praxi zdravotní policie; tato genderová asymetrie našla svůj výraz jak v osvícenské vědě, tak v koncepci „věčného ženství“, která se nadlouho (minimálně do konce 19. století) udržela v obecném povědomí i lékařském konstruktu feminity.

Druhá část práce analyzuje zmíněnou medikalizaci porodnictví a profesionalizaci medicíny. Oba procesy jsou bravurně vysvětleny: ono „zrození kliniky“, součást disciplinace společnosti, má řadu shodných bodů bez ohledu na to, v které části osvícenské Evropy probíhalo. Proměna tradiční porodní báby byla součástí tohoto procesu. Autorka zmiňuje „slavné“ evropské porodní báby 17. a 18. století, snad jen trochu zkrátka přišly Britské ostrovy (v roce 1671 vyšel spis anglické po-

rodní báby Jane Sharp *Kniha pro porodní báby aneb umění porodnické*¹). Třebaže v domácím historiografickém povědomí figuruje sláva pařížského Hôtelu-Dieux či porodnic ve Štrasburku a Göttingenu, italské instituce, jímž Tinková věnuje zasvěcený výklad, jsou pro nás zajímavým objevem.

Evropská kultura byla založená na písmu, což platí i pro vývoj medicíny. Součástí medikalizace porodu je početní nárůst „příruček k babení“, specificky „ženské literatury“, adaptované pro čtenářky, o jejichž intelektuálním potenciálu si mužští autoři nečinili iluze. Konkurenční a vzájemně se popírající duo tradiční bába – moderní akušér, svou činností narušující kontury soudobého konstruktů maskulinity, duo dirigované profesorem porodnictví, doplňuje sociálně handicapovaná rodička. Ta je pasivním objektem odborné pozornosti, tělem – učební pomůckou a tělem pracujícím, bytostí vystavenou kázni, práci a náboženské výchově.

Autorka se věnuje rovněž rozmachu „nástrojového porodu“ založeného na zásahu do tělesné integrity rodičky, sleduje spor mezi přívrženci a odpůrci forcepsu, srovnává intervenční francouzské a neintervenční britské porodnictví, zabývá se problematikou císařského řezu. Ten, proveden na živé ženě, pomohl ukončit neřešitelný spor, kdo má v případě nebezpečí přežít, zda matka, či dítě.

Závěr druhé části je věnován zrození porodnice, jež je sledováno na italském příkladu. Zajímavé jsou postřehy o souvislosti mezi uspořádáním prostoru porodnice a její polyfunkčností: je zřetelné, že šlo o kombinaci péče, výuky a kontroly. Autorčin dynamický výklad je založen na dobré znalosti zahraniční odborné produkce: tak vzniká zamýšlená (a přínosná) základna pro komparaci zahraniční situace s domácí českou, především pražskou.

Té je věnována třetí část práce. Autorka se v ní věnuje institucionální bázi osvěcenských přeměn: legislativě panovníků, z nichž především zdravotní patent Marie Terezie platil v podstatě plných sto let. Domnívám se, že i začlenění přesných biogramů významných českých porodníků je třeba vyzdvihnout – minimálně proto, že jimi autorka vytvořila základ pro další prosopografické bádání zaměřené na tuto profesní a stavovskou vrstvu. Totéž ostatně platí o snaze najít „tvář“ anonymních porodních babiček, což se díky tvořivé interpretaci dostupných pramenů zdařilo. Neúspěch Melitschovy rajonizace (srovnatelné s ambulantním modelem florentským) medializaci porodnictví nijak nezbrzdil, třebaže, jak autorka na několika místech zdůrazňuje, se snadněji prosazovala profesionalizace porodních bab v městech než na venkově. Českým specifíkem pak byla nesporně skutečnost, že se porodnictví stalo – vedle pastorální teologie – prvním oborem, který se na pražské univerzitě učil v češtině.

Lze konstatovat, že autorka našla odpověď na všechny otázky, které si v úvodu položila. Upřesňuje řadu hypotéz, osvětluje řadu tradovaných nejasností a současně inspiruje ke kladení dalších otázek. Plastické vyličení osobnosti J. P. Franka, jeho některých vpravdě „moderních“ názorů (mj. význam milostného citu pro „racionálně“ fungující manželství, od kterého se očekává plození zdravých dětí), vy-

¹ Jane SHARP, *The Midwives Book or the whole Art of Midwife*, New York 1999.

volává ptaní týkající se souvislosti mezi zakladatelem zdravotní policie a pracemi německých filantropistů, s oblibou „zčešřovaných“ nejen na počátku 19. století (především spisy C. G. Salzmannů, u nějž jsou „nejapné děti“ totéž co Frankovy „děti chladu“). Pokud víme, že součástí učebnic babení bylo také tzv. ohledání, čili „babské“ nakročení k policejnímu lékařství, pak se vtírá otázka, jakým způsobem byl tento „ženský“ přínos v jednoznačně maskulinní policejní a soudní praxi reflektován? Zvažíme-li prudkost francouzské „querelle“ mezi bábami a akušéry, pak se můžeme ptát, jaké formy měl takový spor u nás?

Publikace Daniely Tinkové představuje průlom v dosavadním bádání, a to jak v oblasti dějin porodnictví a *women's history* (báby byly v podstatě první ženskou profesí, u níž byla vyžadována prokazatelná kvalifikace), tak v oblasti *gender history* – je dalším důkazem „užitečnosti“ kategorie *gender* v historickém bádání.

Milena Lenderová

KALAŠOVÁ, Marcela (ed.), *Karel Kramérius: Putování po českých hradech (1814-1818)*, Praha: Scriptorium 2010, ISBN 978-80-87271-20-9.

Marcela Kalašová jako editorka připravila v nakladatelství Scriptorium k vydání deníky Karla Kraméria (1797–1874) zachycující jeho cesty po Čechách v letech 1814, 1815 a 1818. Editované originály jsou uloženy v nezpracovaném archivním fondu Karel Kramérius v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. S jedinou výjimkou, kterou jsou popisy hradu Radyně z let 1814 a 1818, se jedná o doposud nezveřejněné zápisky. Ty vznikly při prázdninových cestách gymnaziálního i univerzitního studenta Karla Kraméria po Čechách.

Autorka samotnou edici opatřila poměrně rozsáhlým úvodem o několika samostatných kapitolách. Je tu k nalezení přehledný, ale dost podrobný životopis Karla Kraméria, který vychází nejenom z existující literatury, ale i z nového výzkumu archiválií. Autorka se však pokusila rozhlédnout i po širších souvislostech. Výsledkem je průzkum geneze touhy po navštěvování a poznávání hradů a hradních zřícenin na pozadí romantismu a národního obrození v českých zemích. Protože jako editorka byla velmi ukázněná a vlastní názory a postoje redukovala na co nejmenší míru ve prospěch objektivní editorské práce, v úvodních kapitolách využila příležitosti k vyjádření vlastních badatelských stanovisek. Některé mohou být snad lehce polemické, jako například předpoklad (s. 15), že se z cestování po hradech stala v dané době běžná záležitost. To jistě platilo jenom pro určitou a poměrně přesně vymezenou část společnosti, protože její další část podobné aktivity považovala buď za nezajímavé, nebo dokonce za zbytečné. A pro nepřehlédnutelný zbytek tehdejší společnosti byly dokonce nedosažitelné, stejně tak jako například volný čas potřebný pro takové toulky krajem. Oprávněný je na druhou stranu nesporně autorčin podiv, proč zatím nebyla putování po českých zemích první poloviny 19. století věnována větší pozornost.

Cestovním deníkům Karla Kramera je věnována pozornost jak po stránce obsahové, tak formální. V textu došlo na rozbor motivace k cestování, radosti a útrapy cestování, pamětihodnosti, setkání na cestách, vnímání krajiny i vnímání každodenního života, byť poslední téma je útržkovité a poněkud nahodilé. Jakoby se autorka po každodenním životě neuměla v textu rozhlížet. Na rozdíl od zachycených hradů: postřehy týkající se možností takového pramene pro jejich výzkum jsou více než zajímavé. Pominout v této souvislosti projevy národního obrození a romantismu snad ani nelze a autorka dostála očekávání.

Kresby, které Karel Kramerius připojil ke svým deníkům, ať už bezprostředně v době jejich vzniku nebo později při úpravách textu, tvoří součást edice a jsou opatřeny velmi podrobnými odkazy. Ani autorský úvod však na obrazovou přílohu nerezignoval. Je doplněn nejružnějšími dobovými vyobrazeními následně popisované krajiny, které pocházejí z jiných zdrojů.

Karel Kramerius, jeden za synů úspěšného a známého českého novináře, literáta a vydavatele Václava M. Kramera, vystudoval staroměstské gymnázium a následně pražskou univerzitu. Na začátku kariéry ho je možné najít u pražského kriminálního soudu, kde absolvoval roční praxi. Pak však soudní službu opustil a dlouho se živil jako soukromý učitel a knihovnický praktikant a písař ve Veřejné univerzitní knihovně v Praze. Do státních služeb se vrátil jako c. k. profesor na gymnázium v Chebu, kde učil matematiku, fyziku a latinu. Pro člověka vyrostlého v Praze asi nebylo jednoduché akceptovat odlišný životní způsob příhraničního regionálního centra. Proto zřejmě přivítal možnost vrátit se do Prahy, když se naskytlo volné místo na malostranském gymnázium. I tady vyučoval matematiku a fyziku, navíc byl správcem přírodovědného kabinetu. Z tohoto ústavu byl v roce 1871 penzionován.

Marcelou Kalašovou editované tři deníky ovšem nejsou jediné, které po sobě Karel Kramerius zanechal. Ze soupisu, který autorka pořídila, je zřejmé, že v osobních fondech, uložených jednak v Literárním archivu Památníku národního písemnictví jednak v Muzeu hlavního města Prahy, se nachází celkem 61 položek archiválií, které mají povahu osobních zápisků, deníků či memoárů. Pro edici byly vybrány v chronologickém řazení třetí, čtvrtá a šestá položka. Všechny jsou uchovány dílem jako aktuální zápisy následně doplněné poznámkami z literatury, dílem jako opisy takových záznamů.

První cesta sedmnáctiletého studenta staroměstského gymnázia a jeho druhů vedla prakticky nejkratším směrem do Plzně, s několika drobnými a jedinou významnější odbočkou přes Zbiroh a Radnice na Kačerov a zpět. Za Plzní udělali poutníci otočku na Radyni a prakticky po stejné trase se vrátili do Prahy. O rok později se vydali jiným směrem. Z Prahy přes Brandýs nad Labem a Starou Boleslav do Mladé Boleslavi, pak na sever do České Lípy, kde se otočili a přes několik hradů směrem přes Doksy a Mnichovo Hradiště došli až do Turnova a Jičína. Odtud už nastoupili zpáteční cestu, ale do Prahy se vrátili přes Nymburk. Poslední zachycená cesta z roku 1818 vedla studenty filozofické fakulty pražské univerzity opět do západních Čech, ovšem Plzeň byla jenom východiskem. Zamířili přes Švi-

hově do Klatov. Odtud přes několik hradů až na Železnou Rudu, odkud se vraceli přes Sušici, Rábí a Horažďovice. Odtud pak znovu přes několik pro ně zajímavých hradů do Příbrami a přes Mníšek pod Brdy zpět do Prahy. Nejenom podle délky a náročnosti putování je zřejmé, o kolik zkušenější a samostatnější byl autor zápisů při cestě z roku 1818.

Největší množství z celkových 627 stránek knihy příjemně malého formátu zaujímá edice všech tří vybraných deníků. Jazykem pramene byla němčina. Editorce se spojila s Michaelou Vánovou a Jindřichem Schwippelem v rolích překladatelů. Výsledkem je zrcadlové vydání, které potenciálnímu zájemci nabízí jak originální německý text, tak jeho překlad do češtiny. Tímto přístupem se nepochybně rozšířil okruh čtenářů, především zřejmě o zájemce z řad široké veřejnosti, pro které byla odstraněna možná jazyková bariéra. Na druhou stranu část německá nepochybně zaujme nejenom badatele z řad historiků.

Formálně edice pracuje podle pravidel pro vydávání novodobých pramenů, resp. na začátku specifikuje základní principy, které byly stanoveny v tomto konkrétním případě. Jak už bylo zmíněno, k edici jsou na původních místech do textu zařazena i původní Krameriova vyobrazení.

Jak se sluší na každou dobrou edici, je i tato opatřena rozsáhlým poznámkovým aparátem. Autorka v něm s mravenčí pílí v Krameriově textu odlišuje jeho původní postřehy a myšlenky od informací převzatých předem či následně z dobové literatury, především Schallerovy Topografie. V mnoha případech dokonce sama přidává další informace o dějinách navštívených míst, včetně stavebního vývoje některých zachycených památek. Kromě toho se snaží, jak je to obvyklé v dobrých edicích, identifikovat a pokud možno nějak přiblížit osoby v textu pojmenované. A protože je v obojím poměrně důsledná, rozrůstá se poznámkový aparát do značných rozměrů. V daném případě to však dílu neškodí, ale naopak prospívá.

Editorskému týmu i nakladatelství se podařilo knihu s tímto obsahem načarovat tak, že dobře zapadá do četných reflexí romantismu, které se vyvojily jako důsledek "máchovského" výročního roku 2010. Význam knihy však nesporně nepoklesne ani po jejich utišení. Jde o solidně odvedenou práci, které stojí zato si všimnout.

Marie Macková

Konference *Reprezentace odlišného těla v interdisciplinární perspektivě*, Praha, 6. – 7. října 2010

Ve dnech 6. – 7. října 2010 proběhla na půdě Filosofického ústavu AV ČR v Praze mezioborová konference s názvem *Reprezentace odlišného těla v interdisciplinární perspektivě*. Konferenci pořádala Katedra obecné antropologie FHS UK, Katedra genderových studií FHS UK a Filosofický ústav AV ČR, v. v. i. a zúčastnili se jí především mladí badatelé a badatelky. Pozváni byli i hosté ze Slovenské republiky. Na českou konferenci navazovala mezinárodní konference *Cripping*

Neoliberalism: Interdisciplinary Perspectives on Governing and Imaging Dis/Ability and Bodily Difference, která proběhla ve dnech 8. – 9. října 2010. Na tuto část byli pozváni přední zahraniční badatelé zabývající se problematikou disability. Čeští účastníci tak měli možnosti porovnat perspektivy bádání. Jedním z cílů konference bylo otevřít diskusi k problematice tělesné odlišnosti, navázat vzájemné kontakty a otevřít novou platformu. Což se myslím povedlo.

Organizátorkami obou konferencí byly Lucie Storchová a Kateřina Kolářová. Jim patří dík za vytvoření inspirativní atmosféry, která byla příznivá diskusi. Obě konference byly rozděleny do sekcí. Ve zprávě se soustředíme především na česko – slovenskou část konference, na níž navazovala mezinárodní část. V první sekci *Odlišné tělo jako „postižení“?*, zazněly referáty Libora Novosáda, *Fenomenologie tělesné jinakosti a aspekt diverzivity v pojetí tělesného postižení*, Lenky Kolářové, *Autonomie v kontextu odlišného těla*, Daniely Komanické, *Aspekty exkluzie telesne znevýhodnených osôb z verejného priestoru* a Lucie Storchové, *Moje životní heslo: „Chci, proto umím!“ Gender, normalita a produktivita v autobiografiích bezrukých umělců (1910–1930)*. Jmenované příspěvky se věnovaly tělesné odlišnosti z různých perspektiv. Filosofickou perspektivu představil Libor Novosád, který zároveň objasnil pojmy jako normalita, stigma, prahovost stigmatu, diverzivita aj. Lenka Kolářová se zabývala otázkou, jaké jsou možnosti a hranice autonomie postiženého, Daniela Komanická seznámila účastníky s žitou zkušeností zdravotně znevýhodněné ženy, informovala o bariérách, se kterými se v běžném životě musí vyrovnat. Lucie Storchová otevřela téma autobiografické stylizace postiženého těla ve vzpomínkách dvou bezrukých mužů – Carla Hermanna Unthana a Františka Filipa. Zároveň upozornila na dozívající kulturu freak shows. Zaměřila se především na otázky artikulace vlastního já a maskulinity.

V druhé sekci s názvem *Reprezentace, vizualizace, disciplinace* referovali Jana Oravcová na téma *Tělesná odlišnost v budovatelské strategii 50. roků 20. století*, Ladislav Zikmund-Lender o viditelném queer těle, Dita Jahodová, *Za rámec heteronormativního pojmání změny těla* a byl přednesen jeden koreferát od Lenky Slepíčkové, Evy Šlesingerové a Ivy Šmídové, *Postižená reprodukce: Reprezentace ab/normality v biomedicině*. Většina referátů této sekce se soustředila na současnou problematiku odlišného těla, kromě referátu Jany Oravcové, která se zaměřila na reprezentaci ženského těla v socialistické vizuální kultuře. Upozornila na skutečnost, že ačkoliv byla hlášána rovnoprávnost žen ve všech oblastech, ženy se v době komunistické éry dostávaly pouze zřídka do řídicích funkcí. Ladislav Zikmund-Lender se soustředil na queer tělo ve vizuálním umění. Zaměřil se na zobrazování queer těla. Příspěvek vyvolal diskusi na téma queer těla a jeho chápání. Zřejmě byla nevyjasněnost tohoto pojmu, neboť příspěvatel jako queer tělo označoval pouze tělo homosexuála. Následoval referát Dity Jahodové o reprezentaci trans těla a trans identit v dokumentárním filmu. Referentka upozornila na problematiku trans genderu z hlediska sebeidentifikace a sebereflexe a snahu o jeho zarámování pomocí medicíny. Společný příspěvek Lenky Slepíčkové, Evy Šlesingerové a Ivy Šmídové věnující se reprezentaci ab/normality v biomedicině po-

tvrdil výsledky dosavadního bádání v oboru dějin medikalizace. Autorky se zabývaly především uplatňováním biomoci v současné medicíně a omezení autonomie ženy při porodu. Upozornily na stále větší uplatnění biomedicíny v oblasti lidské reprodukce.

Čtvrteční jednání zahájil referát Margrit Shildrick *Out of Order: Genealogy of Monstrous*, který sledoval otázkou monstrozity. Pro svoji analýzu využila Foucaultovu knihu *Abnormal*. Upozornila na rozdíly vnímání monstrozity v dějinách a na otázku, proč současné právo nemůže vyřešit problém zdravotního znevýhodnění. Margrit Shildrick svým inspirativním referátem otevřela poslední sekci s názvem *Diskurzy monstrozity a konstrukce odlišného těla*, v níž jako první vystoupila Hana Matějková, zabývající se problematikou monstrózních porodů v raném novověku z hlediska duchovních. Jedním z využitých pramenů byla tzv. manželská zrcadla. Autorka se zaměřila rovněž na eschatologické interpretace monstrózních porodů. Na problematiku reprezentace těla navázal referát Gabriely Satinové o pojetí kriminálního těla v českém eugenickém diskurzu 19. a 20. století. Gabriela Satinová připomněla zakladatele české eugeniky a upozornila i na její projevy v současné době v podobě různých screeningů, prováděných během těhotenství. Filip Herza se ve svém příspěvku zaměřil na komerční vystavování lidské odlišnosti v českých zemích v 19. století. Jako příklad mu posloužila návštěva liliputánského souboru v Praze. Došel k závěru, že vystavováním odlišnosti si zbytek společnosti potvrzoval vlastní normalitu. Po polední přestávce zazněl referát Martiny Halířové, zabývající se definicí zanedbanosti a zanedbaného těla v 19. století. Příspěvek do jisté míry navázal na předchozí referát Gabriely Satinové. Následoval referát Kateřiny Kolářové o zavirovaném těle a metaforách HIV v diskurzu AIDS v socialistickém Československu. Příspěvek seznámil posluchače s formováním diskurzu o AIDS a používaných jazykových prostředcích pro označení nemocných. Jako poslední vystoupila Ina Marešová zabývající se krajními podobami normalizovaného těla. Svůj příspěvek zaměřila na pop kulturu a zobrazování ideálního těla v období normalizace.

Během konference se podařilo představit odlišné tělo z několik perspektiv – z perspektivy historické, genderové analýzy, sociologické, sociální aj. Zazněly zde i zajímavé podněty na možnosti dalšího výzkumu. Konference tak splnila svůj účel. Umožnila badatelům a badatelkám navázat nové kontakty a položila nové otázky pro další výzkum ab/normálního těla.

Martina Halířová

Konference *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci v českých zemích*, Praha, 22. – 23. června 2010

Otázka existence a budoucího vývoje českého cukrovarnictví v Evropské unii plnila v posledních pěti letech ekonomické rubriky českého tisku. V souvislosti s restrukturalizací cukrovarnictví v Evropské unii se značně změnila pozice

českých cukrovarníků. Od roku 2006, po uzavření cukrovarů v Němčicích nad Hanou a Hrochově Týnci, byla stále častěji kladena otázka, zda se cukrovarnictví ubírá tím správným směrem.

Konference *Cukrovary, cukrovarnictví a cukrovarníci v českých zemích* konaná ve dnech 22. – 23. června 2010 nabídla možnost společně se zamyslet a diskutovat nejen nad tímto aktuálním problémem, ale také nad historií českého a slovenského vaření cukru. Pořadatel konference – Národní technické muzeum – uspořádalo akci v prostorách nově zrekonstruovaného kinosálu. V tomto příjemném prostředí navodily patřičnou atmosféru ukázky několika exponátů ze sbírek muzea vztahujících se k dějinám cukrovarnictví, z nichž zaujala především kopie plastiky *Alegorie cukrovarnictví* od sochaře Stanislava Suchardy.

Konference byla rozdělena do několika tematických bloků a seznam konferenčních účastníků byl vskutku rozmanitý. Na jednom místě se zde setkali nejen historici působící na univerzitách, v regionálních muzeích a archivech, ale i badatelé ryze technického a potravinářského zaměření, např. z Výzkumného ústavu cukrovarnického či Vysoké školy chemicko – technologické.

Tematické bloky – *Podnikatelé a podnikatelské aktivity v cukrovarnictví, Výstavba a historický vývoj cukrovarů v zahraničí, Cukrovarnictví v českých muzeích a archivech, Cukrovarnické strojírenství, Výstavba a historický vývoj cukrovarů v českých zemích, Výzkumnictví a školství v cukrovarnictví, Cukrovarnictví a řepa cukrovka* – poskytly široký pohled na cukrovarnictví a jeho vývoj v minulosti i současnosti a nastínily směr, kterým se bádání o tomto tématu v posledních několika letech ubírá. V rámci těchto bloků byly představeny i dva zajímavé projekty, projekt Muzea cukrovarnictví, lihovarnictví a řepařství města Dobrušky a projekt Klubu pro obnovu Kolínské řepařské drážky, oba reprezentovaly úspěšné pokusy přiblížit historický vývoj tohoto oboru také laické veřejnosti.

Historický ústav Fakulty filozofické Univerzity Pardubice byl zastoupen příspěvkem Hany Stoklasové s názvem *Konec cukrovaru v Hrochově Týnci očima jeho zaměstnanců*, který nastínil okolnosti vzniku, existence a zániku nejmodernějšího a jednoho z největších cukrovarů u nás tak, jak ho vnímali především jeho zaměstnanci.

Každý blok byl završen velmi živou diskuzí. Největší zájem, a tak trochu i emoce, vyvolávaly příspěvky dokumentující likvidaci cukrovarů v poslední době, současný stav a budoucí perspektivy oboru v Evropské unii. I přes odkazy na úspěšnou minulost a zdánlivě neradostnou přítomnost však konference přinesla poznání, že restrukturalizace výroby cukru v rámci Evropské unie byla nutným krokem na globálním trhu a že s ní sláva českého cukrovarnictví zdaleka nekončí. Přes snížení cukerní kvóty a uzavření některých moderních velkých závodů drží cukrovarníci u nás vlajku tohoto oboru stále vysoko. Dokladem jsou nejen pokroky a úspěchy ve šlechtění a pěstování cukrové řepy, ale i zcela modernizované a efektivní provozy stávajících českých cukrovarů a jejich konkurenceschopnost na evropském trhu. Toto zjištění poněkud rozptyluje pochmurné scénáře, které byly, zejména v posledních letech, načrtnuty sdělovacími prostředky.

Zájemci o toto téma mohou nalézt příspěvky z konference ve sborníku, který vydá Národní technické muzeum v nejbližší době, část z nich, většinou ve zkrácené verzi, již byla otištěna i ve zdvojeném čísle (9–10) časopisu *Listy cukrovarnické a řepařské*.

Hana Stoklasová

21e Festival du film d'Histoire de Pessac. La fin des colonies, Francie, Pessac, 15. – 22. listopadu 2010

Rok 2010 má pro africký kontinent zvláštní význam, neboť uplynulo právě padesát let od doby, kdy se na mapě Afriky objevilo sedmnáct nově nezávislých států, z nichž celých čtrnáct spadalo původně pod nadvládu Francie.¹ Tato významná událost afrických dějin nese označení *Rok Afriky*. Ve valné většině koloniálních držav se naplnily emancipační tužby, nabytou nezávislost pocítily ulice afrických měst, které se v průběhu roku 1960 proměňovaly v arénu spontánního veselí, do níž měl možnost nahlédnout téměř každý konzument všech významných světových médií. V pokračující době soumraku koloniálních impérií odstartoval *Rok Afriky* druhou vlnu dekolonizačního hnutí po druhé světové válce. V dané době již existovala nezávislá Indie a Pákistán, osamostatnila se Indonésie, Francie prohrála koloniální válku v Indočíně (Laos, Kambodža, Vietnam), v roce 1956 začala opouštět Maroko a Tunis, ve stejné době vyklidila Velká Británie pozice v Ghaně a Súdánu atd. Nad plody vítězného antikolonialismu v praxi si mnuli ruce nejen soudruzi v Kremlu, ale také ekonomičtí experti Bílého domu.

Rok Afriky lze také považovat za skutečnou předeheu studené války v subsaharské Africe. Těžiště prvních problémů se začalo odehrávat v oblasti konžské pánve, tedy v místech, kde mělo v poslední čtvrtině 19. století dojít na porcování *gâteaux africain*, v místě výskytu kartografických lvů, kteří byli v době před konáním berlínské konference 1884–1885 skutečnou vzácností. Od té doby se ze lvů stala území s nebývalým nerostným bohatstvím, Afrika oficiálně stvrzenou doménou evropských koloniálních velmocí a, postupem času, lákadlem pozornosti hlavních aktérů na geopolitické mapě světa, zejména USA.² Náročný proces dekolonizace Afriky, jehož hlavní průběh trval od poloviny let padesátých do druhé po-

¹ V průběhu roku 1960 vzniklo v subsaharské Africe sedmnáct států. Čtrnáct získalo nezávislost na Francii – Mauretánie, Federace Mali (téhož roku se rozpadla na dva nezávislé státy – Mali a Senegal), Gabon, Republika Kongo (Brazzaville), Středoafrická republika, Čad, Pobřeží Slonoviny, Horní Volta (od roku 1984 Burkina Faso), Niger, Dahomey (od roku 1975 Benin), Madagaskar, Togo, Kamerun (1961 sjednocen s Britským Kamerunem); dva na Spojeném království: Somálsko (a částečně na Itálii), Nigérie; jeden na Belgickém království: Demokratická republika Kongo (Kinšasa).

² Sovětský svaz byl více zaměstnán nepřímým angažováním v Alžírsku, kde probíhala krvavá válka za nezávislost (materiální pomoc Frontě národního osvobození). Poněkud zvláštní roli v tomto konfliktu sehrálo Československo, jež dodávkami zbraní zásobovalo obě bojující strany.

loviny let sedmdesátých, byl neoddiskutovatelně spjat s kontextem studené války. V tomto období získala nezávislost drtivá většina afrických států. Formálně nezávislá Afrika tak vstoupila do další fáze svých dějin, jež se ukázala být neméně kritická. Krach koloniálních impérií byl bedlivě sledován objektivy televizních kamer, přinášejících vizuální svědectví o masivní proměně mapy světa. Nejinak tomu bylo v případě Afriky, o čemž svědčí také pozoruhodný počet dokumentárních i celovečerních snímků pojednávajících o dynamickém průběhu dějin černého kontinentu v posledních několika desetiletích.

Francie patří jednoznačně k zemím, které svou historiografii neobyčejně obohacují přínosem kinematografickým. Věrna odkazu tradic sahajících k invenci bratří Lumièrů, produkuje stále větší množství hraných i dokumentárních filmů, jež se od sebe liší nejenom prvotním záměrem, nýbrž i kvalitou. Navzdory tomu, že patřím ke generaci, která by neměla šetřit kritikou obecné "nadprodukce" všeho druhu, moje pocity ovládl spíše vděk nad možností usadit se do pohodlného křesla multi-kina Jean Eustache v Pessacu, univerzitního městečka na okraji akvitánské metropole Bordeaux. Obklopen z větší části generací, která chová sledovanou dobu stále v živé paměti, využil jsem příležitosti porovnávat dění na filmovém plátně s ohlasy v jednotlivých sálech. Na 21. mezinárodním filmovém festivalu historického filmu, který nesl název *La fin des colonies*, se sešla celá stovka filmů. Pravdou je, že naprostá většina z nich spatřila světlo světa ve francouzských filmových dílnách, reflektující pád francouzského koloniálního impéria, což mohlo nezúčastněnému pozorovateli navodit dojem, že kolonialismus byl výhradně francouzskou záležitostí. Hlavní pozornost co do počtu představených filmů i doplňujících debat byla soustředěna na Afriku (zejména její severní část Maghreb), nicméně objevilo se i několik snímků zahrnujících rozpad koloniálních impérií v Indočíně a na indickém subkontinentu. Řada snímků byla odrazem dopadů sledované doby na aktuální dění v postkoloniálním světě, ale objevily se i takové, jež s danou problematikou neměly takřka nic společného.

Ten, kdo si udělal čas již na počátku týdne, byl svědkem zahajovací přednášky na téma emancipace černé Afriky z úst profesora Elikii M'Bokolo, ve Francii jednoho z nejrespektovanějších historiků v oblasti afrických dějin. Po jejím skončení následovala s napětím očekávaná předpremiéra dokumentárního filmu *Françafrique*, v němž se režisér Patrick Benquet dotkl Achillovy paty francouzské postkoloniální zahraniční politiky. Francie je jedinou z bývalých koloniálních velmocí, která si v Africe nadále udržuje velmi výrazný vliv. Termín *Françafrique* značí na jedné straně síť úzkých diplomatických vztahů mezi metropolí a bývalými koloniemi, na druhé straně precizně řízený systém politiky praktikovaný již za vlády generála de Gaulla, kterou charakterizovala podpora autoritativním režimům s cílem za každou cenu stabilizovat politickou situaci v místech důležitých ekonomických aktivit. Nekalé praktiky zasáhly nejvyšší politické špičky, dle mnohých názorů trvají dodnes. Velká většina skandálů je spjata s činností francouzského ropného gigantu Elf, který má výrazný vliv v oblasti Guinejského zálivu, zejména v Gabonu a Republice Kongo (Brazzaville).

V podobném duchu, tedy nesmlouvavě popsat praktiky koloniálních velmocí v zemích třetího světa, se nesla i převážná část filmů, které byly promítány doslova od rána do noci. Velkým zpestřením byla přímá účast většiny jejich tvůrců, kteří nejprve svoje filmy představili a po jejich skončení ochotně odpovídali na dotazy publika. Bohatý filmový program byl doplněn celou řadou konferencí a debat, jež vytvořily zajímavé akademické pozadí týdenního festivalu. Vynikající atmosféra byla podpořena účastí mnoha renomovaných odborníků z filmové branže, historiků, publicistů, politiků, aktivních účastníků humanitárních misí apod. Největší prostor byl věnován (tak jako v případě filmové produkce) Africe, zejména její severní části, se kterou má Francie dodnes nejživější styky. S ohledem na komplikace doprovázené soužitím těchto dvou diametrálně odlišných světů nebyly hlučné odezvy ze strany publika velkým překvapením. Nejbouřlivější reakce přicházely v rámci diskusí nad problematikou alžírského boje za nezávislost a jeho dopadů na vzájemné vztahy. Dřívější společenské tabu se v posledních letech těší stále větší pozornosti, zejména knižní produkce narůstá závratným tempem. Také program filmového festivalu bohatě odrážel tematiku doposud napjatých vzájemných vztahů Francie a Alžírsko, z nichž vynikala беседа s názvem *Guerre d'Algérie, pourquoi les plaies sont-elles si vives ?* (tj. Válka v Alžírsku, proč jsou rány stále tak živé?), která musela být předčasně ukončena z důvodu ostré slovní přestřelky mezi alžírským historikem Abdelmajidem Merdacim a publikem.

Vedení festivalu naštěstí připravilo hostům dostatek vhodných míst na poklidné usmíření u šálku kávy či sklenky lahodného Bordeaux. Přímou naproti vstupu do multikina bylo zbudováno velké chapiteau, které sloužilo jako literární kavárna a příležitostné útočiště pro konání různých tematických večerů. Interiér multikina byl přizpůsoben tak, aby co nejvíce vyhovoval potřebám návštěvníků. Organizátoři se postarali nejen o kvalitní filmovou produkci, ale rovněž o dobré občerstvení, komfort v sálech i v předvstupních halách a příjemnou hudební kulisu. Skvělým nápadem bylo zřízení provizorního knihkupectví, kde bylo možno zakoupit knihy tematicky odpovídající programu festivalu.

Soutěžní festivalové filmy byly rozděleny celkem do dvou základních kategorií – dokumentární film a celovečerní film. V kategorii celovečerních filmů se objevilo celkem deset snímků. Základní kritéria pro udělení hlavních cen musely splňovat filmy spojující kvality estetické a kinematografické v kombinaci s přesně vymezeným historickým zájmem. Hlavní cenu v obou kategoriích udělovala jury vedená kambodžským režisérem Roshanne Saidnattarem, laureátem ceny historického filmu z roku 2009 za snímek *L'Important est de rester vivant* (Důležité je zůstat na živu).

Hlavní cenu poroty v kategorii celovečerních filmů získal snímek japonského režiséra Kōji Wakamatsu *Le Soldat Dieu*, který byl na posledním berlínském filmovém festivalu nominován na Zlatého medvěda pod názvem *Caterpillar*. Kontroverzní japonský filmař proslul zejména tvorbou nízkorozpočtových erotických snímků, tzv. *pink filmů*. Film je postaven na kritice silného militantního nacionalismu, který přivedl Japonsko k agresi v Asii a poté až na stranu států osy v druhé

světové válce. Wakamatsu, inspirován knižní předlohou, zasadil děj filmu do Japonska konce 30. let. Popis osudu poručíka Kurokawy, který se vrátil z bojů v Číně ověšen medailemi za statečnost, avšak těžce tělesně postižen, je syrovým ztvárněním osobního utrpení, které se nejvíce přenáší na jeho ženu, čelící perverzním tužbám handicapovaného manžela v prostředí, v němž razantnímu ne bránil přílišný respekt k tradičně zakořeněné dominanci mužského pohlaví.

Hlavní cenu studentské poroty získal nový chilsko-mexicko-německý snímek *Post Mortem* režiséra Pabla Larraina, jehož děj vypráví příběh muže hledajícího záhadně zmizelou sousedku na pozadí bouřlivých událostí státního převratu v Chile v roce 1973. Hlavní cenu publika si odnesl snímek alžírského režiséra Abdelkerima Bahloula z roku 2009 *Le voyage à Alger* (Cesta do Alžíru), který poodkrývá složitou atmosféru v Alžírsku v roce 1962 na příkladě ovdovělé matky šesti dětí, která se snaží nabýt práva na majetek navzdory nevoli místních autorit.

V kategorii dokumentárních filmů byla hlavní cena poroty udělena filmu *Gaza-strophe, le jour d'après* (Gaza-strofe, den poté) dvojice autorů Samir Abdallah – Khédiline Mabrouk. Základní dějovou linku tvoří vyšetřování bombardovacích a pozemních útoků ze strany izraelské armády v pásmu Gaza v prosinci 2008 a lednu 2009. Stejný snímek byl oceněn i zvláštní cenou mladých žurnalistů složených z posluchačů Institutu žurnalistiky v Bordeaux. Cena studentské poroty putovala do rukou režisérské dvojice Claudine Bories – Patrice Chagnard za film *Les Arrivants* (Příchozí) popisující azylovou problematiku XX. pařížského městského obvodu. Cenu publika za dokumentární film získal snímek *Moi, petite fille de 13 ans. Simone Lagrange témoigne d'Auschwitz* (Já, třináctiletá dívka. Osvětimské svědectví Simone Lagrange) autorů Elizabeth Coronel, Florence Gaillard a Arnaud de Mezat. V rámci filmového festivalu v Pessacu byla udělena i jedna knižní cena za biografii *Julien Dudivier, 50 ans de cinéma* autora Huberta Niogreta.³

Z mého pohledu si zvláštní pozornost zaslouží čtyřdílný dokumentární film *Afrique, une autre histoire du XXe siècle* zkušených tvůrců Alaina Ferrariho a Philippa Sainteny. Dokument je ojedinělým zpracováním historie Afriky od konání berlínského kongresu až po kritické období devadesátých let dvacátého století. Autorům se podařilo sestavit poutavou šestihodinovou mozaiku, která může svojí kvalitou směle konkurovat desítkám dokumentárních pořadů o dějinách 20. století, které doposud Afriku přehlížely. Filmový materiál je vynikajícím informačním zdrojem pro studenty i badatele, je opatřen rozhovory bývalých státníků a intelektuálů a nechybí mu hodnověrnost, neboť vychází z pečlivého studia archivního materiálu pod dohledem již zmiňovaného guru na poli historiografie Afriky, Elikii M'Bokolo.

Jan Dvořáček

³ Přehled kompletního programu a vyhlášení cen lze najít na oficiálních webových stránkách festivalu [cit. 2010-05-12]. URL: <http://www.cinema-histoire-pessac.com/>.

mezinárodní konference *De Gaulle et la décolonisation de l'Afrique francophone subsaharienne*, École Nationale d'Administration, Paris, 2. – 3. prosince 2010

Gaullismus jako politický směr, stejně tak jako životní poslání lidí ve službách Francie od dob rezistence za druhé světové války až po léta daleko přesahující aktivní působení Charlese de Gaulle v čele státu, gaullismus jako názor, a teprve v poslední řadě jako pojem z oblasti hledání ztraceného času. Gaullismus je ve Francii ještě stále živou skutečností, byť udržovanou především partou „starých pánů“, kteří po dlouhá léta oddaně sloužili V. francouzské republice a dnes se věnují osvětě, jež má za cíl (s jistou mírou sympatií k postavě de Gaulla) podrobně pojmenovat dobu, kdy stál charismatický generál v čele Francie. Stoupenci tradičního gaullismu (neogaullismu) tvořili ve Francii parlamentní většinu až do roku 1981, kdy se pravice po mnoha letech ocitla v opozici. Jeho členové byli sdruženi v politickém hnutí RPR (Rassemblement pour la République), které založil Jacques Chirac v roce 1976. Tato nová politická platforma byla nepřímou nástupkyní všech gaullistických politických uskupení, které v průběhu dvou desítek let několikrát změnily svůj název. Všechny přitom vzešly z původní strany RPF (Rassemblement du peuple français) založené generálem de Gaullem v roce 1947. Dnes je zbytek gaullistů rozmělněn uvnitř nejsilnější vládní strany l'UMP (l'Union pour un mouvement populaire), ale s výjimkou zamítavých postojů k evropské ústavě jejich hlasy postupně slábnou.¹

Reminiscence „starých dobrých časů“, to byl převažující dojem z mezinárodního kolokvia s názvem *De Gaulle a dekolonizace subsaharské frankofonní Afriky*, konaného ve dnech 2. – 3. prosince 2010 v prostorách pařížské l'ENA – *École Nationale d'Administration*² pod záštitou *Fondation Charles de Gaulle*. Aktivita nadace generála de Gaulla jsou jasně definovány na příslušných webových stránkách, kde se píše: „*Nadace Charles de Gaulle má za cíl rozšiřovat odkaz generála de Gaulla ve Francii i v zahraničí. Jeho činnost a dílo jsou společným dědictvím všech Francouzů.*“³

Program dvoudenního kolokvia, zahájený projevy ředitele l'ENA Bernardem Boucaultem a prezidentem Fondation Charles de Gaulle Pierrem Lefrancem, sestával ze tří hlavních okruhů a závěrečného kulatého stolu. První panel příspěvků nesoucí název *La Communauté 1958-1960*, byl doplněn dobovým svědectvím jednoho z autorů Ústavy V. francouzské republiky (1958), bývalým ministrem pro ko-

¹ O tématu více Bernard LACHAISE, *Du général de Gaulle à Jacques Chirac. Le gaullisme et les Français*, Bordeaux 2006. Po odchodu de Gaulla se gaullisté rozštěpili na tři frakce – tradiční „neogaullisté“ (George Pompidou, Jacques Chirac), sociálně-demokraticky orientovaní gaullisté (Jacques Chaban-Delmas) a levicoví gaullisté (Louis Vallon).

² Absolventi této prestižní školy založené de Gaullem v roce 1945 tvoří dodnes páteř státních úřadů.

³ [cit. 2010-09-12]. URL: <http://www.charles-de-gaulle.org/>

operaci s nově nezávislými státy,⁴ Michellem Auriacem. Předsedající André Lewin, bývalý francouzský ambasador v Guinei, Senegal a Gambii, autor obsáhlé biografie o Ahmedu Sékou Tourém, prvním prezidentu Guiney, zahájil jednání o Francouzském společenství 1958–1960 (*La Communauté*), efemérním projektu, který měl svým členům garantovat správní autonomii. O institucionálním zajištění Francouzského společenství promluvil profesor ústavního práva z Univerzity Paul Cézanne v Aix-Marseille III, Didier Maus, následován přednáškou Marca Michela, emeritního profesora z Univerzity Provence a velkého odborníka na historii Afriky, autora celé řady odborných publikací, mezi nimiž vynikají práce o aktivní účasti Afričanů v první světové válce (*Les Africains et la Grande Guerre: l'appel à l'Afrique 1914-1918*), o dekolonizaci, vzniku třetího světa či vztahu generála de Gaulla k černé Africe.

Posledním referujícím první části programu byl Pierre-Michel Durand, který své exposé zaměřil na vztahy de Gaullovy administrativy s USA. P. M. Durand připomenul generálovu snahu přesvědčit Ameriku, aby držela ozbrojené síly mimo dosah subsaharské Afriky s cílem zachovat stabilitu v regionu a neprovokovat pozornost mocných protivníků na Východě – Sovětského svazu a Číny. Tato strategie se ukázala být úspěšná, přestože Spojeným státům nezabránila ve stále větším angažování v Africe, byť jen formou materiální pomoci (př. výcvik armády generála Mobutu v Kongu – Kinshasa), diplomatické iniciativy apod. Zajímavostí je, že první nezávislý americký úřad pro africké záležitosti vznikl z podnětu J. F. Kennedyho, který v prezidentských volbách v roce 1961 díky výrazné podpoře afroamerického elektorátu těsně porazil republikánského kandidáta Nixona. Na závěr přišlo vystoupení Catherine Coquery-Vidrovitch, ve Francii velmi uznávané profesorky soudobých afrických dějin, jejíž práce tradičně splňují precizní interdisciplinární přesah. Kromě politických dějin se zabývá rovněž historickou demografií a dějinami žen na černém kontinentu v 19. a 20. století. Její příspěvek popisoval vznik a existenci Francouzské unie (1946–1958), ústavně zakotveného pokračovatele francouzské koloniální říše vytvořeného Ústavou IV. francouzské republiky z října 1946. Poválečná reforma změnila status celého francouzského koloniálního impéria vytvořením zámořských departementů (DOM) a teritorií (TOM). Složení celé Francouzské unie bylo následující: *Métropole* (evropská část Francie), *DOM* (*Départements d'outre-mer* – Guadeloupe, Martinique, Guyane a Réunion), *TOM* (*Territoires d'outre-mer*) zahrnoval kolonie na jih od Sahary, Madagaskar, rozsáhlá území v Indočíně (Annam, Tonkin, Kočínčinu, Laos a Kambodžu), dále tzv. *přidružená území* (Togo a Kamerun) a tzv. *přidružené státy* (protektoráty Tunisko a Maroko). Madame Coquery-Vidrovitch se ve svém výkladu zastavila u významu konference v Brazzaville (leden – únor 1944), kde se rokovalo o poválečném uspořádání francouzského koloniálního panství. Bylo rozhodnuto o vzniku federálního

⁴ Ministère de la Coopération bylo založeno generálem de Gaullem v roce 1959. Jeho úkolem bylo zajišťovat spolupráci s bývalými koloniemi. Toto ministerstvo se v roce 1999 sloučilo s Ministerstvem zahraničních věcí.

uspořádání Francie, aby se tak vytvořila rovnováha mezi metropolí a zámořskými državami. Konference zároveň projednávala blížící se transformaci v sociální oblasti subsaharských zemí, která se měla opírat o budoucí Ústavu IV. francouzské republiky. Mezi nejvýraznější sociální změny patřilo zrušení nucené práce, rozvoj vzdělávání, rozšíření pracovních příležitostí, zrušení indigenátu (obyvatelstvo s omezenými politickými právy), obecná aplikace francouzského trestního práva na území celé Unie, udělení občanství v rámci Unie.

Druhý hlavní panel byl zaměřen na významné politiky, kteří hráli určující roli v době dekolonizace. Role předsedajícího a zároveň dalšího z dobových svědků se ujal Yves Guéna, bývalý ministr a předseda ústavní rady, vedoucí kabinetu prvního předsedy vlády V. francouzské republiky Michela Debré (1959–1962), aktivní účastník odboje za druhé světové války a dlouholetý pobočník Charlese de Gaulla. Viceprezidentka parlamentní komise pro historii Sabine Jansen se ujala prvního exposé, v němž se pozornost soustředila na osobnost Jeana Foyer, významného spolupracovníka generála de Gaulla, uznávaného právníka a jednoho z tvůrců Ústavy V. francouzské republiky. J. Foyer zastával funkci státního tajemníka v letech 1960–1961 a ministra pro kooperaci 1961–1962 v kabinetu Michela Debré. Platil za vynikajícího znalce latiny, v diplomatických kruzích jsou dodnes vzpomínána jeho setkání s učeným senegalským prezidentem Léopoldem Sédarem Senghorem, kdy jejich osobní komunikaci zdobilo časté používání „mrtvého jazyka“. Poté následovaly referáty dvou mladých badatelů, Anny Konieczne a Pascala Geneste. Polská studentka představila část své disertační práce na téma Léopold Sédar Senghor. Pascal Genest zasvětil svůj rozsáhlý pramenný výzkum postavě J. Foccarta, nejvlivnějšího muže de Gaullovy administrativy, pověřence pro řízení africké politiky.

V rámci třetího panelu byla přiblížena problematika spolupráce mezi metropolí a zámořskými državami. To vše pod pečlivým dohledem Bernarda Vinaye, bývalého ředitele ENFOMu (*l'École nationale de la France d'outre-mer*), prestižního vzdělávacího střediska pro administrativní personál, který byl určen pro správu zámořských území. O první prezentaci třetího bloku se postaral Alain Bry, pověřenec pro otázky vzdělávání v letech 1964–1968 a bývalý ambasador na Madagaskaru. Ve svém exposé se soustředil na oblast kultury a vzdělávání v zemích francouzské a anglické Afriky. V tomto případě se s ohledem na tíživou situaci afrického školství jednalo spíše o strohý výčet škol poskytujících vyšší formu vzdělání. Na prvním místě ve frankofonní subsaharské Africe dodnes figuruje Univerzita v Dakaru založená v roce 1957, která se stala pokračovatelkou *l'École de médecine de l'Afrique occidentale française* (1918). Dalším významným senegalským vzdělávacím centrem byla *l'École normale William Ponty* (1913), prestižní výběrová škola, která v době před získáním nezávislosti poskytla vzdělání hned několika budoucím státníkům černé Afriky.

S dalším zajímavým tématem přišel Yves Barroux, generální ředitel Emisní banky pro zámořské departementy (IEDOM) a Emisní banky pro zámořská teritoria (IEOM), dvou základních finančních institucí, které vytvořil de Gaulle v rám-

ci strukturálních ekonomických změn s cílem řídit peněžní oběh v závislých územích. Pozornost byla věnována měnové jednotce, která nese název – frank CFA (franc des Colonies Françaises d'Afrique). Její počátek spadá do období těsně po skončení druhé světové války, kdy Francie ratifikovala Bretton – woodské dohody. Vytvořila se tak zóna franku, která neměla jednotnou měnu s jednotným kurzem, ovšem vždy existovala vzájemná měnová konvertibilita. Většina zemí frankofonní subsaharské Afriky se po udělení nezávislosti rozhodla pro zachování homogenního měnového systému (do tohoto celku přibýly postupně i Kamerun, Rovnicková Guinea a Guinea-Bissau). Měnová zóna franku CFA existuje dodnes a dělí se na několik teritoriálních celků – sdružení zemí západní Afriky (osm států), sdružení zemí rovníkové Afriky (šest států), Komory s vlastním komorským frankem a tři nezávislá francouzská společenství v Pacifiku s vlastním pacifickým frankem CFP (Francouzská Polynésie, Wallis a Futuna a Nová Kaledonie).

Závěrečná série referátů byla spíše stručnou rekapitulací faktů. André Lewin připomněl složitou dobu dekolonizace Guineje, kde bylo v roce 1958 uspořádáno referendum o Ústavě V. republiky, v němž se obyvatelé vyslovili jednoznačně proti, čímž manifestovali silnou touhu po nezávislosti. Guinea se tak stala první zemí z celku Francouzské západní Afriky (AOF), která vyhlásila nezávislost. Následně došlo k naprostému přerušení obchodních a diplomatických styků s Francií. Prezident Sékou Touré se ocitl v mocensko-politickém vakuu, čehož rázem obratně využila sovětská diplomacie. O tom, že nebyl bytostně závislý na podpoře Sovětského svazu, jak bývá prezentováno v literatuře, svědčily jeho rozsáhlé kontakty s USA a Čínou. Vincent Joly přispěl zajímavým referátem o federalistickém experimentu politiků L. S. Senghora (Senegal) a Mobidu Keity (Francouzský Súdán). Federativní uskupení pod názvem Federace Mali bylo ustaveno v roce 1959 a původně sdružovalo Senegal, Francouzský Súdán (dnešní Mali), Horní Voltu (Burkina Faso od r. 1984) a Dahomey (Benin od r. 1975). Horní Volta a Benin vystoupily po měsíci, Senegal vyhlásil nezávislost v srpnu 1960 a Francouzský Súdán se osamostatnil pod názvem Mali o měsíc později. Básník a spisovatel L. S. Senghor nastřídal ve funkci prezidenta Senegalu takřka celých pět mandátů (1960–1980). Jeho politika úzké spolupráce s Francií byla pro frankofonní svět vzorem, pro zbytek světa klasickým příkladem nekolonialismu. Přesvědčený panafricanista Modibo Keita se po vyhlášení nezávislosti vydal na cestu socialismu, což přilákalo pozornost Sovětského svazu a jeho satelitů. Pro Československo to znamenalo zvýšenou aktivitu obchodních zástupců, kteří začali brzy vyjednávat podmínky pro vstup československých podniků zahraničního obchodu na tamější trh. Socialistický experiment prvního prezidenta Mali trval do roku 1967, kdy se revoluční aktivita masově proměnila v *coup d'État* iniciovaný CMLN (Comité militaire de libération nationale) pod vedením Moussy Traoré. M. Keita byl po tomto převratu doživotně uvězněn.

Poslední příspěvek byl symbolicky přednesen jediným odborníkem, který svůj výzkum provádí mimo hranice frankofonie. Anglický historik Tony Chafer dal své přednášce o vztazích nově nezávislých států a Francie jiný rozměr, jeho kon-

cepcí ukázala přednosti anglofonní knižní produkce, která se problematice dekolonizace francouzské Afriky bohatě věnuje, což v případě francouzské historiografie ve vztahu k anglofonní Africe platí v daleko menší míře.

Vyčerpávající program dvoudenního kolokvia *De Gaulle a dekolonizace francouzské subsaharské Afriky* byl ukončen uspořádáním kulatého stolu, do jehož pomyslného čela zasedl Maurice Vaïsse, specialista v oblasti francouzské zahraniční politiky a mezinárodních vztahů. Profesor Vaïsse vyzdvihl aktivní účast třech mladých badatelů a anglického historika Chafera a upozornil na potřebu studovat edici diplomatických pramenů *Documents diplomatiques français* (DDF). Zároveň vyzval účastníky kulatého stolu k diskusi o úspěších/neúspěších dekolonizace. Jacques Toubon, současný ředitel Národního muzea imigrace (Cité nationale de l'histoire de l'immigration – CNHI), Henri Lopés (spisovatel a současný velvyslanec Republiky Kongo ve Francii), Jean Charbonnel (představitel levicově orientovaného gaullismu a státní tajemník pro otázky kooperace v letech 1966–1967) a Louis Dauge (velvyslanec v Kongu-Brazzaville 1965–1968) se v zásadě shodli na závěru, že dekolonizace byla úspěchem politického realismu, ale neúspěchem pro samotné Afričany, kteří na fungování nezávislých států nebyli dostatečně připraveni. Henri Lopes zdůraznil intenzitu kulturní spolupráce mezi Afrikou a Francií, která zastíňuje kontroverzní ekonomickou koncepci Francie, která se vyznačovala podporou afrických autoritativních režimů v zájmu zachování politické stability.

Účastníci kolokvia, kteří očekávali explicitní popis složitého období francouzských dějin, jež by bylo oživeno svědectvím překračujícím limity dobové francouzské administrativy, odcházeli zklamáni. V průběhu celého programu zaznívala z úst referujících a vážených hostů slova, jež měla daleko k tomu konfrontovat jednu z nejproblematičtějších etap novodobých francouzských dějin. Externím pohledům na dekolonizaci francouzské Afriky nebyl dán dostatečný prostor. Jedinými zahraničními referujícími „mezinárodního“ kolokvia byli anglický historik Tony Chafer a polská badatelka Anna Konieczna. Zatímco Anna Konieczna zvolila postavu prvního prezidenta Senegalu, který je ve frankofonním světě vnímán jako symbol vzájemné spolupráce mezi Francií a bývalými koloniemi, Tony Chafer zůstal svým příspěvkem hluboko v oblasti teorie, byť název jeho exposé sliboval přinejmenším exkurs do problematiky afrických jednostranických systémů či do složitého a kontroverzního modelu politiky zvaného *Françafrique*. Referáty výše zmíněných byly konvenční a přizpůsobené střihu celého kolokvia.

Stává se nepsaným pravidlem, že si na mezinárodních setkáních, jako bylo to pařížské, připadají cizinci cizejší, než na těch, které si podobné ambice nekladou. Přes drobné výhrady je třeba dodat, že si organizátoři dali velmi záležet na pohoštění. Někteří účastníci kolokvia si neodpustili tradiční srovnávání poměrů ve frankofonní a anglofonní Africe. Slova o civilizačním přínosu a humánnějších praktikách Francouzů v porovnání s Angličany byla zjevně protichůdná a sváděla k důrazné pochybnosti nad samotným pojmem humanita ve vztahu ke koloniální éře jako celku. Podíváme-li se však na některé z projevů tehdejších gaullistů, zjistíme, že výrazy *civilizační mise*, *civilizační dílo* či *poselství* byly používány s železnou

pravidelností. Kulturní problém hrdých národů Francouzů a Angličanů, jejich věčná rivalita, která doprovází snad všechny existující obory lidské činnosti, se hodí více do humoristických literárních zpracování, než na mezinárodní kolokvium o dekolonizaci černé Afriky. Na tomto místě se nabízí parafráze vzpomínek Tomáše Bati ml., který platil za velkého znalce poměrů v Africe, kde se pokoušel ve sledované době rozvíjet podnikání. Na časté dotazy směřující ke srovnání francouzské a anglické Afriky odpovídal stroze v tom smyslu, že frankofonní Afriku zdobila v porovnání s žalostnou úrovní hygieny výborná kuchyně, zatímco v anglofonní Africe převládal kontrast mezi komfortním ubytováním a podprůměrným stravováním.

Jan Dvořáček